

מבט על, גיליון 528, 18 במארס 2014

שוב אש בדרום – הדילמה של ישראל בעזה

כרמית ולנסי וגבי סיבוני

מטח הרקטות שנורה על ידי הג'יהאד האסלאמי מרצועת עזה ביום רביעי, ה-12 במארס 2014 הזכיר שהישגי 'עמוד ענן' יכולים להתפוגג באחת, וכי המצב הנפיץ ברצועה עלול להתדרדר ולהסלים תוך זמן קצר מאוד. חמאס מנסה לנהל מדיניות במתח שבין סדר היום הג'יהאדי שלו לבין מכלול האילוצים והשיקולים, המשפיעים על התנועה לכיוון של מדיניות פרגמטית.

יחד עם זאת, הג'יהאד האסלאמי וקבוצות אסלאמיסטיות קיצוניות אחרות הפועלות בעזה, מאתגרים את חמאס במאבק על שמירת היציבות ברצועה, בנחישותם להוציא פיגועים כנגד מטרות ישראליות ולשגר רקטות לעבר שטח ישראל.

באתר הרשמי של גדודי אל-קודס, הזרוע הצבאית של הג'יהאד האסלאמי, צוין, כי ירי הרקטות לעבר ישראל הוא תגובה על ההפרות מצד ישראל אולם אין בכוונת הארגון לפעול לסיום הרגיעה. בין אם הפעולה תואמה עם החמאס וזכתה לאישורו ובין אם מדובר בניסיון של הג'יהאד להביך את חמאס ולמצב עצמה כמובילת ההתנגדות – ישראל רואה בחמאס כריבון ומייחסת לו את האחריות על הפרת השקט, מתוך הנחה שירי בהיקף שכזה היה מחייב תיאום כלשהו עם החמאס. יחד עם זאת, נראה, כי האינטרס של חמאס הינו להימנע מסבב הסלמה חדש.

לצד המציאות הרגועה יחסית שנוצרה כתוצאה מעמוד ענן, נדמה, כי הגורם המרכזי שמוביל את חמאס לנקוט בריסון ולשמר רגיעה הינו הרצון שלא לאתגר את הנכס השלטוני שלו ברצועה. מתנועה שהתאפיינה בתמרון בין זהויות ומחויבויות שונות, נדמה כי בשנים האחרונות, וביתר שאת על רקע האירועים בעולם הערבי, מתמקד חמאס בשימור המשילות וההישגים הפוליטיים ברצועה. חמאס משקיע מאמצים רבים במטרה לשכך את הזירה הציבורית הנפיצה ולשמר את השקט בגזרה. ניתן להעריך שהארגון מודע לסכנה, כי הסלמה מול ישראל עלולה להוביל לפגיעה בתנועה ובעיקר להגביר את הלחץ הציבורי ברצועה.

בעקבות מבצע 'עמוד ענן' והאירועים בעולם הערבי, נתון חמאס ללחץ גם מצד האוכלוסייה המקומית – לחץ מרסן שהארגון אינו יכול להתעלם ממנו. הבנה זו מחייבת בחינה והערכה מחדש של המדיניות הישראלית. באופן קונקרטי יותר, קיים צורך להגדיר את התפיסה וכן את התכלית האסטרטגית הישראלית כלפי המצב ברצועה במקרה של סבב צבאי נוסף, שעלול להיפתח ללא כל התרעה מוקדמת ואף אם הדבר עומד בניגוד מפורש לרצון שני הצדדים.

על רקע הסבירות הנמוכה להשבת השליטה ברצועת עזה לרשות הפלסטינית בטווח הזמן הקרוב, לישראל אינטרס בשימור האחיזה השלטונית של חמאס ברצועה. אחיזה שהוכיחה עצמה, לפחות עד מקרה זה, כמרוסנת באופן יחסי ואפקטיבית ביכולתה לשלוט במתרחש בגזרת הזירה הזו. ערעור שלטון חמאס עלול להוות קרקע פורייה לפעילות חתרנית של ארגונים קיצוניים יותר ברצועה, בדגש על גורמים סלפים-ג'יהאדיסטיים, העלולים לנקוט, במסגרת יכולותיהם, בפעילות צבאית משוללת רסן נגד ישראל.

הכרה במשוואה, המניחה זיקה ישירה בין האינטרס השלטוני לבין רגיעה ברצועת עזה, מחייבת אימוץ מדיניות, שתאפשר את קיומה, תוך בחינת העלות מול התועלת בכל פעולה מול החמאס. זהו קו רגיש מאוד ועל מקבלי ההחלטות להיות מודעים לו, כמובן כאשר מדובר בסבבי אלימות נקודתיים ובמסגרת ההבנה שבמצב הקיים אין לפעול בצורה שתייצר תוהו ובוהו ברצועת עזה. אולם, במידה שהדברים יתפתחו לכלל סיבוב אליים רחב היקף הרי שיש לבחון את האסטרטגיה הכוללת מבין שתי חלופות עיקריות: הראשונה – חזרה על מודל משופר של מבצע 'עמוד ענן' או 'עופרת יצוקה'. במסגרת זו המטרה תהייה לנסות לייצר תנאי הסדרה ומציאות ביטחונית משופרת לזמן מה. החלופה השנייה – רחבה יותר ונוגעת לשינוי המצב מן היסוד. זו

עשויה להידרש במקרי קיצון של התקפה בהיקף שיחייב את ישראל לתגובה קשה. בתרחיש זה, יתכן ותידרש נוכחות ממושכת ברצועה שתאפשר פגיעה רחבה יותר בתשתיות הטרור, או אף כיבוש מלא של הרצועה, שבסופו ניסיון העברה של הרצועה לגורם אחראי אחר, וזאת לא לפני דיכוי תשתיות הטרור ופגיעה בגורמי הכוח העוינים ברצועה.

המשך הירי יחייב העמקת התגובה הישראלית, אולם זו תידרש להיות בשלב הזה ממוקדת בעיקר ביעדים של הג'יהאד האסלאמי ולהימנע מתחת ל"סף העימות הרחב". תגובה זהירה ומוגבלת תנסה להעביר מסר מאיים לג'יהאד ולחמאס ובמקביל תבקש לא לגרור את הצדדים להידרדרות רבתי. למרות שניסיון העבר מלמד, כי קשה לצפות את הדינאמיקה של האירועים ברצועת עזה, נראה כי בנקודת הזמן הנוכחית, פתיחת עימות רחב עם ישראל אינה בגדר אינטרס של חמאס או של הג'יהאד האסלאמי, ולפיכך הסיכוי שפעולה ישראלית מוגבלת תידרדר לכדי לעימות כולל היא יחסית נמוכה.

הניסיון המצרי לגבש הפסקת-אש עם הג'יהאד יהווה תפנית משמעותית, היות ולראשונה הג'יהאד האסלאמי יהיה גורם מרכזי עמו יושג הסדר. התפתחות זו נובעת בין היתר מהיחלשות דימויו של חמאס ברצועה כריבון וכמוביל תוכנית ההתנגדות וכן מההידרדרות הדרמתית ביחסים בין מצרים לחמאס, מאז נפילת שלטון 'האחים המוסלמים' ביולי 2013 ועליית השלטון הצבאי במדינה. יתכן, כי ההחלטה להתנהל ישירות מול הג'יהאד, תמצב בהמשך את הארגון, בעיני המצרים ואולי אף בעיני האוכלוסייה בעזה, במקום משמעותי יותר, על חשבון משקלו של חמאס. הריחוק מ"ציר ההתנגדות", המשבר בין עזה למצרים והרס המנהרות, נתפסים בעיני רבים כניצחון בטוח על חמאס. יחד עם זאת, חמאס הוא הכוח היחיד, נכון לזמן הווה, המסוגל להמשיך לנהל את עזה, כל עוד השבר בינו לבין הרשות הפלסטינית עומד בעינו. למרבה האירוניה, אם חמאס יחדל למשול ברצועה, תצטרך ישראל להתמודד מחדש עם בעיית עזה, שעלולה להפוך לסביבה מאיימת יותר ומוכרת פחות. הנחה זו אינה מבטלת את הצורך בצמצום האיום הצבאי הקיים ברצועה, אולם מחייבת החלטה שקולה ומתכללת שתוצאותיה יאפשרו לשמר את השקט היחסי ששרר עד לפרץ האש הנוכחי.